

ДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

***Анотація.** У статті розкрито проблеми діагностики професійної компетентності вчителя на засадах діагностико-технологічного підходу. Авторка пропонує модель та матрицю спостереження та аналізу розвитку професійної компетентності вчителя.*

Ключові слова: професійна компетентність, діагностико-технологічний підхід, модель, матриця.

***Аннотация.** В статье раскрыты проблемы диагностики профессиональной компетентности учителя на основе диагностико-технологического подхода. Автор предлагает модель и матрицу наблюдения и анализа развития профессиональной компетентности учителя.*

Ключевые слова: профессиональная компетентность, диагностико-технологический подход, модель, матрица.

***Annotation.** The article disclosed the problems of diagnosis of teachers professional competence on the basis of diagnosis and technological approach. The author proposes a model and a matrix of observation and analysis of teachers professional competence.*

Keywords: professional competence, diagnosis and technological approach, model, matrix.

Постановка проблеми. В умовах гуманізації та демократизації освіти керівник і вчитель, вчитель та учень змінюються, взаємодіють та разом беруть участь в оновленні шкільного життя. При цьому їх співпрацю більш осмисленою та ефективною робить педагогічна діагностика, яка насичена методиками з широким використанням соціометричних методик та математичною обробкою.

Діагностика – це особливий вид пізнання, «діагноз» у перекладі від грецької “розпізнання, визначення”

Поняття аналіз, самоаналіз, вивчення особистості в останній час все більш замінюється терміном – діагностика. Педагогічна діагностика до недавнього часу зводилася до фіксації деяких показників навчання та вихованості.

У понятті «педагогічна діагностика» звернемо увагу на прикметник педагогічна, що характеризує такі особливості даної діагностики:

- по-перше, діагностика здійснюється для педагогічних цілей, тобто вона орієнтована на те, щоб на основі аналізу й інтепретації результатів одержати нову інформацію про те, як поліпшити якість навчання і розвитку особистості учня;

- по-друге, і це головне, вона дає принципово нову змістовну інформацію про якість педагогічної роботи самого учителя;

- по-третє, вона здійснюється за допомогою методів, що органічно вписуються в логіку педагогічної діяльності вчителя;

- по-четверте, за допомогою педагогічної діагностики посилюються контрольні-оцінні функції діяльності вчителя;

- по-п'яте, навіть деякі традиційно застосовувані засоби й методи навчання і виховання можуть бути трансформовані в засоби і методи педагогічної діагностики.

Зв'язок з програмами і темами. Матеріал, представлений у статті, пов'язаний із науково дослідною тематикою Інституту післядипломної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Метою даної роботи є обґрунтування засад діагностико-технологічного підходу управління розвитком професійної компетентності педагога.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Поняття „компетентність” у науковій літературі розглядається як виражена здатність використовувати свої знання і уміння. Компетентність, з точки зору Ю. Г. Татуру [7], це інтегральна властивість особистості, яка характеризує його прагнення і готовність реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості) для успішної діяльності.

Компетенція — загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. Отже, поняття компетентності не зводиться тільки до знань і навичок, а належить до сфери

складних умінь і рис особистості.

Не важко помітити, що знання – основа компетенцій, їх використання має місце у різних ситуаціях: при вирішенні різних складних проблем, у процесі спілкування, для придбання нових знань, умінь, навичок, установок, цінностей. Уміння необхідно розглядати як дії в певних ситуаціях, тобто вони є *habitus* (лат. *habitus* – зовнішність) проявлення компетенцій [1]. При цьому існує зв'язок між знаннями і навичками, який проявляється в здатності знайти процедуру адекватну проблемі.

Змістом професійної компетентності вчителя є глибокі професійні знання, навички і вміння, професіоналізм у галузі психології і педагогіки, досконала методика здійснення навчально-виховних заходів. У структурі професійної компетентності А. К. Маркова [5] виділяє такі напрями:

- спеціальну компетентність, що передбачає оволодіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здібність проектувати свій подальший професійний розвиток;
- соціальну компетентність, що вимагає оволодіння сумісною (колективною, груповою) діяльністю, співробітництвом прийомами міжособистісного спілкування, соціальної відповідальності за результати своєї діяльності;
- особистісна компетентність, що відображається в оволодінні прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння деформації особистості;
- індивідуальну компетентність, яка знаходить вияв у оволодінні прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в процесі професійної діяльності, готовності до професійного росту, здатності до індивідуального самозбереження, в умінні раціонально організувати свою працю без перевантажень у часі й силах, здійснювати діяльність напружено, але без втоми з позитивними результатами.

Особливо важливою, як зазначає В.І Лозова, у педагогічній діяльності є професійно-освітня компетентність, що забезпечує змістовний та

технологічний боки. „Освітня компетентність включає сформованість ціннісного ставлення до учня, цілепокладання в діяльності, мотивацію розвитку креативності вихованців. Операційна та рефлексивна сфери педагогічної діяльності забезпечуються оволодінням знаннями про способи й технології саморозвитку в навчанні, розвитку когнітивних здібностей, рефлексією процесу й результату освітньої діяльності, її продуктивністю” [4, 5-6].

Необхідно зазначити, що компетентність завжди є актуальним проявом компетенції.

У цілому, ідеалізована модель цілісної соціально-професійної компетентності змістовно представлена чотирма різнопорядковими блоками. Іншими словами, соціально-професійна компетентність включає наступні чотири блоки:

- *базовий*, що інтелектуально забезпечує (основні розумові операції: аналіз; зіставлення, порівняння; систематизація; ухвалення рішення; прогнозування; співвіднесення результату дії з висунутою метою);
- *особистісний*, у рамках якого людині мають бути властиві (або вона повинна характеризуватися ними) такі особистісні властивості, як відповідальність, організованість, цілеспрямованість;
- *соціальний* — соціально-забезпечуючий життєдіяльність людини й адекватність його взаємодії з іншими людьми, групою, колективом, керуватися у своїй поведінці цінностями буття (життя), культури, соціальної взаємодії; вибудовувати й реалізувати перспективні лінії саморозвитку (самовдосконалення); інтегрувати знання в процесі придбання і використовувати їх у процесі рішення соціально-професійних завдань; співпрацювати, керувати людьми й підкорятися; спілкуватися в усній і письмовій формі рідною та іноземною мовами; знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; знаходити творчі рішення соціальних і професійних задач; приймати, зберігати, обробляти, поширювати й перетворювати

інформацію (бібліотечні каталоги, інформаційні системи, Інтернет, електронна пошта й ін.);

- *професійний*, що забезпечує адекватність виконання професійної діяльності [2].

Успішність учителя значною мірою залежить від якості аналізу його компетентності адміністрацією школи, а значить і підготовки керівника школи до спостереження під час відвідування уроків, збору необхідної інформації під час спостереження як уроку, так і діяльності вчителя в цілому. Готуючись до відвідування уроку, керівник повинен: визначити об'єкт спостереження (компонент, аспект, урок як цілісна система, вчитель, учні), поставити мету відвідування, розробити план спостереження й аналізу уроку, повідомити вчителя про мету відвідування, ознайомитися з навчальними програмами, підручником, визначити, яка тема буде вивчатися на уроці, з'ясувати логіко-структурну, дидактичну та методичну особливість викладання, перевірити шкільну педагогічну документацію (система опитування учнів, стан ведення класного журналу, планування уроків), під час бесіди з вчителем вияснити систему роботи над підвищенням кваліфікації та як він ознайомлений з психолого-педагогічною літературою, передовим педагогічним досвідом.

Результати дослідження. Оскільки об'єктом спостереження на уроці ми визначаємо, виходячи з проблеми нашої статті, переважно вчителя, то метою нашого спостереження буде компетентність учителя. Наступним кроком керівника школи повинна бути розробка технології спостереження та аналізу уроку в залежності від специфіки об'єкта.

Ми пропонуємо матрицю спостереження та аналізу розвитку професійної компетентності вчителя (табл. 1).

Таблиця 1

Картка спостереження та аналізу розвитку професійної компетентності вчителя

Блоки	Основні	Ступінь вияву		
		1 бал	2 бали	3 бали

компетентностей	компоненти компетентності вчителя	Не простежується в системі	Частково простежується	Простежується в повній мірі
1	2	2	4	5
Спеціальна компетентність	1. Дидактичне проектування навчання школярів: - оптимальність визначення мети уроку; - конкретизація завдань навчання; - конкретизація змісту навчання;			
1	2	3	4	5
	- планування методів, засобів, форм навчання.			
	2. Доцільність вибраного типу та структури уроку			
	3. Дотримання основних психологічних та гігієнічних вимог			
	4. Рівень педагогічної та методичної майстерності			
	5. Формування загально-навчальних навичок			
	6. Стимулювання школярів до навчально-пізнавальної діяльності			
	7. Організація дидактичного процесу			
	8. Реалізація принципів навчання			
	9. Адекватність вибору методів навчання змісту теми, меті уроку, проміжних цілей і завдань окремих етапів уроку та їх реалізація			
	10. Реалізація педагогічно доцільного комплексу			

	засобів навчання, з врахуванням поставленої мети і завдань уроку, змісту теми, індивідуальних особливостей учнів			
	11. Раціональність вибору та реалізація форм організації навчальної діяльності учнів на уроці			
	12. Узгодженість вибору та реалізації методів і засобів навчання, форм			
1	2	3	4	5
	організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці			
	13. Реалізація виховного потенціалу змісту навчального матеріалу на уроці			
	14. Контроль за ЗУН			
	15. Оптимальність домашніх завдань та ефективність доведення їх до учнів			
	16. Рівень оформлення документації до уроку (журнал, зошити, план уроку)			
Соціальна компетентність	1. Індивідуальна взаємодія з учнем			
	2. Взаємодія з групою			
	3. Взаємодія з класом			
	4. Орієнтація на цінності культури			
	5. Використання знань у процесі рішення професійних задач			
	6. Культура спілкування: <ul style="list-style-type: none"> • усна форма (якість мови: темп, дикція, образність, емоційність, 			

	виразність, правильність), • письмова форма			
	7. Інформаційна культура			
	8. Пошук рішень у нестандартних ситуаціях			
	9. Творчий підхід до рішення професійних задач			
1	2	3	4	5
Особистісна компетентність	1. Відповідальність			
	2. Організованість			
	3. Цілеспрямованість			
	4. Мотивація			
	5. Особистісне самовираження й саморозвиток			
Професійно- освітня компетентність	1. Орієнтація на цінності освіти			
	2. Знання психолого- педагогічних основ навчання			
	3. Знання концептуальних підходів диференціації та інтеграції навчання			
	4. Знання вікової та педагогічної психології			
	5. Знання предмету, що викладає			
	6. Самоосвіта та самовдосконалення			
	7. Рефлексія процесу й результату освітньої діяльності її продуктивності			

$$K = \frac{\sum \text{балів} \times 100\%}{\sum \text{макс. можл. балів}}$$

Якщо $K \geq 80\%$ - високий рівень компетентності; $K = 69-79\%$ - достатній рівень компетентності; $K = 60-68\%$ - допустимий рівень компетентності.

% ↑

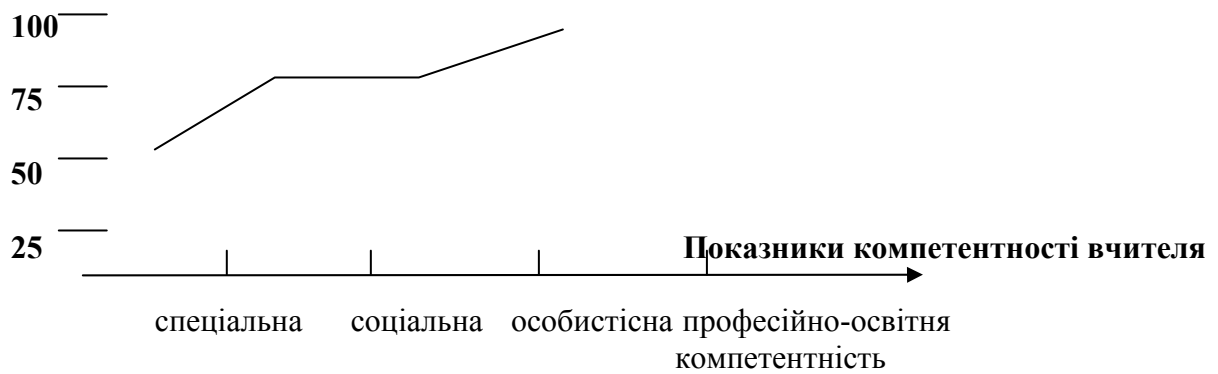

Рис. 1 Професійна компетентність вчителя

Отримані дані дозволяють на одному й тому ж графіку побудувати індивідуальні криві реального рівня володіння компетентностями. Аналіз графіків дозволяє виявити проблеми за якими необхідно проводити психолого-корекційну роботу, ті напрямки та резерви, де даний вчитель може вдосконалювати свою педагогічну майстерність, відстежити ці проблеми в динаміці, розробити технологічну карту роботи з учителем щодо подолання виявлених проблем (табл. 2).

Таблиця 2

Технологічна карта роботи з учителем
щодо подолання виявлених проблем

Мета	Зміст роботи	Методи	Форми роботи	Засоби	Умови	Результат

Висновки. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що використання діагностико-технологічного підходу буде сприяти розвитку професійної компетентності особистості педагога.

Напрямами подальшого дослідження є питання ресурсного підходу в управлінні розвитком професійної компетентності педагога.

Література

1. Байденко В.И. Компетенции: к освоению компетентного подхода (Лекция в слайдах) : Материалы к первому заседанию методологического семинара 20 мая 2004 г./ В.И. Байденко — М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. — 30 с.
2. Исаев В.А. Образование взрослых: компетентный подход / В.А. Исаев, В.И. Воротилов, О.В. Ковальчук // Взаимодействие личности, общества и образования в современных социокультурных условиях : Межвузовский сборник научных трудов. — СПб. : ЛОИРО, 2005. — с. 230-233.
3. Конаржевский Ю.А. Анализ урока / Ю.А. Конаржевский. – М. : Центр «Пед. поиск», 2000. – 336 с.
4. Лозова В.І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів освіти / В.І. Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів. – Харків : ОВС, 2002. – 164 с.
5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Т.Н. Матис, А.Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
6. Островерхова Н.М. Анализ урока: концепції, методики, технології / Н.М. Островерхова. – К. : „ІНКОС”, 2003. – 352 с.
7. Татур Ю.Г. Компетентный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования : Матер. ко второму засед. Методолог. семинара / Ю.Г. Татур. — М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. — 16 с.